

OBECNOŚĆ LITURGII NIEBIESKIEJ W LITURGII ZIEMSKIEJ

Na Soborze Watykańskim II stwierdzono, że „nasze zjednoczenie z Kościołem niebieskim dokonuje się wtedy, kiedy – szczególnie w świętej liturgii, w której moc Ducha Świętego działa na nas przez sakramentalne znaki – wspólnie z nim w radosnym uniesieniu wielbimy majestat Boży i kiedy wszyscy odkupieni Krwią Chrystusa z każdego pokolenia, języka, ludu i narodu (por. Ap 5, 9) i zgromadzeni w jeden Kościół, jedną pieśnią chwały uwielbiamy Boga w Trójcy jedyne” (KK 50). „Ziemska liturgia daje nam przedsmak uczestnictwa w liturgii niebiańskiej (...) W ziemskiej liturgii ze wszystkimi zastępami niebieskich duchów śpiewamy Panu hymn chwały. Wspominamy ze czcią świętych i spodziewamy się, że Bóg dopuści nas do ich grona” (KL 8). Myśl o jedności liturgii niebieskiej i ziemskiej ma swoją długą tradycję¹. W tych liturgiach Chrystus jest pierwszym sprawcą wszystkich działań i to Jego pośrednictwo umożliwia człowiekowi udział w liturgii niebieskiej. Ziemska liturgia posiada moc zbawczą dzięki niewidzialnej łączności z rzeczywistością liturgii niebieskiej². Sprawujący liturgię ziemską wierni „uczestniczą już w liturgii niebieskiej, gdzie celebrowanie w całej pełni jest komunią i świętem”³. Obydwie liturgie są tą samą rzeczywistością, a różnią się jedynie sposobem wyrażania się i pełni⁴. Liturgia ziemską jest liturgią wyłącznie dlatego, że włącza się w liturgię niebios, która ją przewyższa⁵. Jest antycypacją Paruzji⁶. Łączność tych liturgii uwydatniają niektóre

¹ M. Kunzler, *Liturgia Kościoła*, Poznań 1999, s. 36.

² Por. tamże, s. 36-39.

³ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994, nr 1136.

⁴ Por. C. Vagaggini, *Il senso teologico della liturgia*, Roma 1958, s. 205.

⁵ Por. J. Ratzinger, *Nowa pieśń dla Pana*, Kraków 2005, s. 203.

⁶ Tamże, s. 202.

perykopy biblijne, zwłaszcza zawarte w Apokalipsie; ukazują ją również sakramenty, sakramentalia, Liturgia godzin i różne obchody w roku liturgicznym.

1. Biblijne obrazy liturgii nieba

W Psalmie 89 znajduje się ogólna wzmianka o wystawianiu cudów Boga przez niebiosa i Jego wierności w radzie świętych (w. 6-9). Wyraźną wizję nieba przeżył Izajasz, który ujrzał „Pana siedzącego na wysokim i wspaniałym tronie, a tren Jego szaty wypełniał świątynię. Serafyny stały ponad Nim, każdy z nich miał po sześć skrzydeł (...) I wołał jeden do drugiego: *Święty, Święty, Święty jest Pan Zastępów. Cała ziemia pełna jest Jego chwały*” (Iz 6, 1-3). W Trisagionie Izajasza nie mówi się o chwale Pana w niebie, mimo iż oddają Mu ją Serafini, a jedynie podkreśla się chwałę na ziemi. Oddawanie chwały przez Serafinów polega na zmienianiu miejsca, zakrywaniu skrzydłami twarzy i nóg oraz na wypowiedaniu słów.

Prorok Daniel z kolei przeżywa wizję Boga Przedwiecznego, który zajął miejsce na tronie z ognistych płomieni. „Tysiąc tysięcy służyło Mu, a dziesięć tysięcy po dziesięć tysięcy stało przed Nim”. Do Boga przybywa jakby Syn Człowieczy, który może oznaczać Mesjasza. Powierzono Mu wieczne panowanie, chwałę i władzę królewską, „a służyły Mu wszystkie narody, ludy i języki” (Dn 7, 9-14). W ujęciu Daniela oddawanie chwały Bogu i Synowi Człowieczemu wyraża się w służeniu i pozostawaniu w postawie stojącej.

Autor *Listu do Hebrajczyków* nazywa Chrystusa arcykapłanem, „który zasiadł po prawicy tronu Majestatu w niebiosach, jako sługa świątyni i prawdziwego przybytku zbudowanego przez Pana, a nie przez człowieka” (Hbr 8, 1-2). Jego kapłaństwo jest nieprzemijające, a On sam jest arcykapłanem świętym, niewinnym, nieskalanym, oddzielonym od grzechów i wywyższonym ponad niebiosa (Hbr 7, 24. 26). Liturgia Starego Testamentu to cień i obraz rzeczywistości niebieskich (Hbr 8, 5), których Chrystus jest liturgiem, a w których uczestniczą chrześcijanie⁷. Autor Listu jest świadom łączności liturgii ziemskiej z liturgią niebieską, o czym świadczą

⁷ Por. C. Vagaggini, dz. cyt., s. 203.

jego słowa: „Przystąpiliście do góry Syjon, do miasta Boga żyjącego, Jeruzalem niebieskiego, do niezliczonej liczby aniołów, na uroczyste zebranie, do Kościoła pierworodnych, którzy są zapisani w niebiosach, do Boga, który sądzi wszystkich, do duchów sprawiedliwych, które już doszły do celu, do Pośrednika Nowego Testamentu – Jezusa, do pokropienia krwią, która przemawia mocniej niż krew Abla” (Hbr 12, 22-24). Wyrażenie: „uroczyste zebranie” dotyczy uczestników liturgii Kościoła na ziemi, a także aniołów i zbawionych w niebie⁸. Cipriano Vagaggini twierdzi, że liturgia ziemna chrześcijan jest obrazem i figurą liturgii niebiańskiej Chrystusa⁹. Wydaje się, że jest ona jednak czymś więcej niż tylko obrazem i figurą, gdyż pozostaje już w łączności z niebem.

Obrazy liturgii niebiańskiej są wyjątkowo liczne i barwne niemal we wszystkich wielkich wizjach *Apokalipsy*¹⁰. I chociaż nie jest to księga liturgiczna w ścisłym znaczeniu, to jednak posiada ona liczne hymny, kantyki, doksologie i terminy liturgiczne (Amen, Alleluja, Święty, Maranatha). Są tutaj obecne adoracje, procesje, modlitwy, ołtarz, świątynia, trony, księgi, szaty, instrumenty muzyczne, lampy, kielichy, kadzidła, palmy, kamienie i metale szlachetne¹¹. Liturgia niebiańska stanowi czasami echo dramatu, jaki rozgrywa się na ziemi¹².

Rozdział czwarty Księgi zawiera opis wielkiej liturgii nieba, skoncentrowanej na wielbieniu Boga zasiadającego na tronie, który wyraża Jego majestat, władzę i panowanie. Bóg jest wielbiony jako trzykroć święty stwórcy świata¹³. Dokoła tronu Bożego znajduje się dwadzieścia cztery trony, na których siedzi 24 Starców (Prezbiterów) odzianych w białe szaty, a na ich głowach złote wieńce. Przed tronem płonie siedem lamp ognistych (Ap 4, 3-5). Wielbienie

⁸ A. Jankowski, *Nowotestamentalne wzmianki o udziale Aniołów w liturgii Kościoła*, w: S. Koperek (red.), *Ante Deum Stantes*, Kraków 2002, s. 57.

⁹ C. Vagaggini, dz. cyt., s. 205; por. W. Rzemieński, *Eucharystia liturgią nieba i ziemi*, Tyniec 2011, s. 27.

¹⁰ A. Feuillet, *L'Apocalypse. Etat de question*, Paris-Bruges 1963, s. 71.

¹¹ Por. W. Popielewski, *Alleluja! Liturgia godów Baranka eschatologicznym zwycięstwem Boga (Ap 19, 1-8)*, Kielce 2001, s. 109.

¹² E. Cothenet, *Liturgie terrestre et liturgie céleste d'après l'Apocalypse*, w: A. Pistoia, A.M. Triacca (red.), *L'Assemblée liturgique et les différents rôles dans l'assemblée. Conférences Saint-Serge XXIIIe Semaine d'Études Liturgiques*, Roma 1977, s. 145.

¹³ W. Popielewski, dz. cyt., s. 118-119.

Boga dokonuje się nieustannie, a obok słów są gesty: upadanie przed Bogiem i rzucanie przed tronem wieńców (Ap 4, 8-11).

W rozdziale piątym centrum uwielbienia stanowi Chrystus-Baranek, przed którym upadają Cztery Zwierzęta (Cztery Istoty Żyjące) i 24 Prezbiterów (Ap 5, 8). W Prezbiterach postrzegano różnorakie grupy stworzeń: niebieskie istoty, aniołów, uwielbionych ludzi, świętych Starego i Nowego Testamentu, triumfujący Kościół, przedstawiciele królewskiego kapłaństwa, przedstawiciele ludzkości, a także 24 klasy kapłanów kantorów oraz 12 Patriarchów i 12 Apostołów¹⁴. Dzisiaj podkreśla się, że najbliższej prawdy jest postrzeganie w nich 24 Prezbiterów jednego Ludu Bożego obejmującego Stare i Nowe Przymierze¹⁵. Prezbiterzy mają białe szaty i złote korony (Ap 4, 4). Atrybuty te świadczą o ich uczestnictwie w skutkach zmartwychwstania Chrystusa i o szczególnym kontakcie z Bogiem w niebieskiej liturgii¹⁶. W Czterech Istotach Żyjących już w czasach patrystycznych widziano czterech Ewangelistów. Później mówiono o czterech konstelacjach gwiazdnych, o przedstawicielach stworzenia, o Kościele, bytach niebieskich i anielskich, o czterech stronach świata, a także o Bogu skierowanym ku stworzeniu. Opis Jana posiada podobieństwa do obrazu z Ez 1, 5. 18 oraz Iz 6, 1nn. Wydaje się, że w tych Istotach należy widzieć obraz idealnego stworzenia poddanego całkowicie Bogu i skierowanego ku dziejom człowieka¹⁷. Cztery Istoty są także pierwocinami nowego stworzenia, oddają bowiem cześć Bogu i Chrystusowi, który zajmuje centralną pozycję w całym stworzeniu i przenika je nową mocą płynącą z Paschalnego Misterium¹⁸. Stworzenia znajdujące się blisko Bożego tronu uznają supremację Chrystusa i zapraszają wiernych, aby zwrócili się w Jego stronę¹⁹. Intonują one pieśń nową, która jest głosem i celebrowaniem Misterium Paschalnego dokonanego przez Baranka. Pieśń podejmują miriady miriad oraz tysiące tysięcy aniołów (Ap 5, 11-12). Potem rozlega się głos całego stworzenia (Ap 5, 13), co może wskazywać na jednoczenie

¹⁴ Tamże, s. 207 i 209.

¹⁵ U. Vanni, *L'Apocalisse. Ermeneutica, esegesi, teologia*, Bologna 1997, s. 176.

¹⁶ W. Popielewski, dz. cyt., s. 211.

¹⁷ Tamże, s. 219.

¹⁸ Tamże, s. 221.

¹⁹ E. Cothenet, art. cyt., s. 165.

się liturgii ziemi z liturgią nieba. Baranek jest wielbiony za śmierć i przelanie krwi, dzięki czemu uczynił ludzi królestwem i kapłanami dla Boga. Pieśń uwielbienia kończy „Amen”, które potwierdza prawdziwość słów pieśni, po czym następuje cicha adoracja (Ap 5, 14)²⁰. Stworzenia znajdujące się w pobliżu tronu mają harfy i złote czasze pełne kadzideł, którymi są modlitwy świętych (Ap 5, 8).

W jednej z wizji Jan postrzega pod ołtarzem dusze męczenników, którzy domagają się sprawiedliwości (Ap 6, 9-11). Otrzymują oni białą szatę i czekają na dopełnienie się ich liczby przez tych, którzy w przyszłości poniosą śmierć męczeńską. Kolejna wizja ukazuje wielki tłum „z każdego narodu i wszystkich pokoleń, ludów i języków, stojący przed tronem i przed Barankiem. Odziani są w białe szaty, a w ręku ich palmy” (Ap 7, 9). Są to zbawieni, którzy przybyli z wielkiego ucisku, a teraz bez ustanku oddają cześć Bogu (Ap 7, 14-15). Obok zbawionych pojawiają się wszyscy aniołowie, którzy padają na twarz i oddają Bogu chwałę.

W liturgii niebieskiej nie ma ciągłego śpiewu i mówienia, ale jest tam także miejsce na ciszę, w której można widzieć znak kontemplacji, czci i zarazem znak „wielkiego przerażenia”²¹, które jest wywołane przez nadchodzący na ziemię kataklizm (Ap 8-9). Jest to cisza przed wielką burzą, która objawi się przez gromy, głosy, błyskawice i trzęsienie ziemi (Ap 8, 5). Kataklizm jest poprzedzony przez czynność liturgiczną spełnianą przez anioła, otrzymującego wiele kadzideł, które składa w ofierze na złotym ołtarzu przed Bogiem jako modlitwy wszystkich świętych. Te modlitwy przyczyniają się w pewnym sensie do zniszczenia grzesznej ziemi (por. Ap 8, 3-4).

Inna wizja przekonuje, że królowanie Boga i Mesjasza jest wieczne (Ap 11, 15). Prezbiterzy padają na oblicza przed tronem Pana i dziękują za Jego królowanie i sąd nad narodami (Ap 11, 17-18). Wizja Niewiasty i Smoka z kolei, z dwunastego rozdziału Księgi, jest ilustracją walki szatana z Kościołem. Owa niewiasta symbolizuje Lud Boży obu Testamentów, którego przedstawicielką jest Maryja (Ap 12, 1-18).

Powracając do opisu liturgii dokonującej się przed tronem Boga, Jan ukazuje 144 tysiące wybranych, którzy zachowali dzie-

²⁰ W. Rzeziński, dz. cyt., s. 29.

²¹ G. Ravasi, *Apokalipsa*, Kielce 2002, s. 73-74.

wictwo (czystość wiary) i śpiewają jakby pieśń nową, która jawi się jako doskonały i wieczny hymn liturgiczny²². Mają oni na czołach wypisane imię Baranka i Jego Ojca (Ap 14, 1-5). Później przed tronem pojawia się siedmiu aniołów mających harfy Boże i śpiewających pieśń Mojżesza i pieśń Baranka, w której zapowiadają, że przed Bogiem padną na twarz wszystkie narody (Ap 15, 1-4). Aniołowie są odziani w czysty lśniący len i przepasani na piersiach złotymi pasami (Ap 15, 6). Warto zauważyć, że w liturgii nieba podkreśla się znaczenie prostracji, szat i śpiewu.

Rozdział dziewiętnasty *Apokalipsy* obejmuje tzw. wielką doksologię wypowiedaną przez wielki tłum w niebie, która rozpoczyna się od liturgicznej aklamacji Alleluja. Bóg jest wielbiony za zbawienie, chwałę, moc, za sprawiedliwe wyroki i królowanie. Mieszkańcy nieba weselą się i radują nadejściem Godów Baranka, poślubiającego Oblubienicę, którą jest Kościół. Małżonka Baranka odnajduje w liturgicznej celebracji swoją tożsamość i widzi siebie jako nowe stworzenie, przeznaczone do życia w nowym świecie²³. Oblubienica zostaje przyodziana w niebiańską szatę z lśniącego i czystego bisioru, którym są czyny sprawiedliwe świętych (Ap 19, 8). Sama Oblubienica jak i jej szata została przygotowana przez Baranka mocą płynącą z Jego Paschalnego Misterium i z Jego miłości. Gody Baranka kojarzone są z ucztą w królestwie niebieskim, a uczestnicy tej uczyty nazwani są błogosławionymi (por. Ap 19, 9). Dają oni nam przykład, jak należy wielbić Boga: trzeba upaść na twarz, wyrazić chwałę słowami i uczuciem radosnej wdzięczności.

Chrystus, nazwany w *Apokalipsie* Królem królów i Panem panów (19, 18), odniesie ostateczne zwycięstwo nad szatanem i jego zwolennikami oraz nad śmiercią i otchłanią. Po tym zwycięstwie nastanie nowe niebo i nowa ziemia: będzie to Nowe Jeruzalem – Miasto Święte, które zwie się „Oblubienicą Boga i Baranka” (Ap 21, 2. 9). Świątynią Miasta jest Bóg i Baranek. Oświecła je chwała Boga i lampa, którą jest Baranek (Ap 21, 22-23). Duch Święty ukazuje się jako rzeka wody życia, wypływająca z tronu Boga i Baranka (por. Ap 22, 1). Dla wszystkich zbawionych Nowe Jeruzalem stanie się nową rzeczywistością po Paruzji i Sądzie Ostatecznym.

²² Tamże, s. 122.

²³ W. Popielewski, dz. cyt., s. 308-309.

Rzeczywistość będzie „nowa”, gdyż pierwsze niebo i pierwsza ziemia przeminą (Ap 21, 1), zmarli zmartwychwstaną i ich stan po połączeniu duszy z ciałem będzie nowy, znikną znaki i symbole służące dotychczas poznawaniu i wielbieniu Boga, a w ich miejsce pojawi się zdolność oglądania Boga twarzą w twarz (por. 1 Kor 13, 12). Nie będzie tu już potrzebne jakiegokolwiek pośrednictwo²⁴. Relacja do Boga będzie oparta na oblubieńczej miłości – świętość stworzeń połączy się z świętością Stwórcy, będzie to zanurzenie się w Bogu, i wówczas swoje wypełnienie znajdą słowa Pisma: „Bogami jesteście” (por. J 10, 34-35). Zamieszkiwanie Boga w człowieku i człowieka w Bogu realizuje się już na ziemi, zwłaszcza poprzez chrzest i Komunię świętą. Należy zauważyć, że opis Jeruzalem niebiańskiego wyrażony jest w czasie przyszłym (Ap 21-22). Dopóki więc będzie istnieć obecny świat, dopóty Nowa Jerozolima będzie dla stworzeń ciągle w trakcie budowania i realizowania się²⁵. Potem Stwórca będzie dla zbawionych „Bogiem z nimi” (Ap 21, 3).

2. Liturgia niebieska i Eucharystia

W soborowej Konstytucji dogmatycznej o Kościele znajduje się następujące stwierdzenie: „Składając eucharystyczną Ofiarę, najściślej niewątpliwie jednoczymy się ze czcią oddawaną Bogu przez Kościół niebieski, wchodząc z nim w świętą komunie i czcząc pamięć przede wszystkim chwalebnej zawsze Dziewicy Maryi, a także św. Józefa, świętych Apostołów i męczenników oraz wszystkich świętych” (KK 50). Inny dokument dodaje: „W najświętszej Eucharystii zawiera się całe dobro duchowe Kościoła, to

²⁴ J. Comblin, *La liturgie de la Nouvelle Jérusalem*, „Ephemerides theologicae Lovanienses” 29 (1953), s. 25; S. Kobielus, *Niebiańska Jerozolima. Od „sacrum” miejsca do „sacrum” modelu*, Ząbki 2004, s. 54.

²⁵ Por. D. Kotecki, *Kościół w świetle Apokalipsy św. Jana*, Częstochowa 2008, s. 253. Ta prawda jest dobrze ukazana w kolekcje mszalnej na rocznicę poświęcenia kościoła: „Boże, Ty z żywych i wybranych kamieni przygotowujesz wiekiustą świątynię Twojej chwały, pomnóż w swoim Kościele owoce Ducha Świętego, które mu zesłałeś, aby lud Tobie wierny rósł w łasce i dojrzewał do zbudowania niebieskiego Jeruzalem”; zob. *Mszal rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 1986, s. 3”

znaczy sam Chrystus, nasza Pascha i Chleb żywy” (DP 5). W Katechizmie zaś czytamy: „Przez celebrowanie Eucharystii jednoczymy się już teraz z liturgią niebieską i uprzedzamy życie wieczne, gdy Bóg będzie wszystkim we wszystkich”²⁶.

Chrystus odbiera w niebie od aniołów i świętych cześć, na ziemi zaś jawi się jako prawdziwy Kapłan i Ofiara. W niebie nie ma składania ofiary, jak to czyni się podczas Eucharystii, ale jest tam zmartwychwstały Baranek ze stygmatami wskazującymi na złożoną na krzyżu ofiarę²⁷. Celebrowanie eucharystyczne to intensywne przebywanie z Bogiem i mieszkańcami nieba. Jednoczy ona niebo z ziemią i wzywa wiernych do dania odpowiedzi w postaci aktywnej wiary²⁸. W niej Chrystus daje swojej umiłowanej Oblubienicy możliwość do połączenia się z Nim w ofiarowaniu Przedwiecznemu Ojcu doskonałej adoracji za grzechy ludzkości; daje zadatek życia wiecznego, „bilet do nieba”²⁹. Początkowy znak krzyża jednoczy nas z Trójcą Świętą. Akt pokuty, *Confiteor*, zawiera prośbę o modlitwę, skierowaną do Maryi, aniołów, świętych i zgromadzonych wiernych. W hymnie *Gloria* wybiegamy myślą ku niebu i oddajemy chwałę Bogu jako królowi nieba i Chrystusowi siedzącemu po prawicy Ojca. Początkowe słowa tego hymnu wywodzą się z *Ewangelii św. Łukasza*, gdzie wypowiedziane zostały przez zastępy aniołów w kontekście narodzenia Zbawiciela (Łk 2, 14). W liturgii słowa czytamy niekiedy perykopy ukazujące liturgię nieba. Wyznanie wiary przypomina o odbieraniu chwały przez Ojca, Syna i Ducha Świętego.

Szczególna łączność liturgii niebieskiej z ziemską uwidacznia się w prefacjach mszalnych³⁰, gdzie można dostrzec odniesienie do obrazów ukazanych w *Apokalipsie*. W pierwszej prefacji wielkanocnej Chrystus jest nazwany „prawdziwym Barankiem, który zniweczył śmierć naszą” (por. Ap 20, 14), natomiast w trzeciej prefacji okresu wielkanocnego Chrystus przedstawiony jest jako Baranek zabity, który zawsze żyje (Ap 5, 6). Piąta prefacja wielkanocna

²⁶ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, nr 1326.

²⁷ Por. A. Piolanti, *Il Mistero Eucaristico*, Città del Vaticano 1996, s. 502.

²⁸ F. Arinze, *The Holy Eucharist unites Heaven and Earth*, „Notitiae” 41 (2005) nr 5-6, s. 226.

²⁹ Tamże, s. 227-228.

³⁰ Będą odniesienia do: *Mszal rzymski dla diecezji polskich*, s. 20*, 39*, 42*, 43*, 68*, 70*, 74*, 85*, 88*, 90*, 100*, 328*

podaje, że Chrystus jest kapłanem, ołtarzem i Barankiem ofiarnym. W pierwszej prefacji o Wniebowstąpieniu Chrystus nazwany jest Królem chwały, którego podziwiają aniołowie. Druga prefacja tej uroczystości wskazuje, że Chrystus daje wiernym udział w swoim Bóstwie (Ap 21, 3). Prefacja na poświęcenie kościoła mówi o osiągnięciu pełni przez Kościół w niebieskim Jeruzalem (por. Ap 21, 1n). Prefacja o Duchu Świętym ukazuje Chrystusa siedzącego po prawicy Boga. W prefacji o Najświętszej Maryi Pannie podkreśla się, że Maryja została wywyższona do niebieskiej chwały i otacza swoją opieką Kościół pielgrzymujący. Prefacja o Apostołach zaznacza, że na ich fundamencie Chrystus zbudował Kościół (por. Ap 21, 14). O wstawiennictwie świętych mówi prefacja o Świętych. W prefacji na poświęcenie kościoła porównuje się budowlę ziemską do prawdziwej świątyni i obrazu niebieskiego Jeruzalem, a Kościół do miasta zbudowanego na fundamencie Apostołów. Prefacja czwartej Modlitwy eucharystycznej zawiera zdanie inspirowane tekstem z Apokalipsy: „Stoją więc przed Tobą niezliczone zastępy Aniołów, którzy służą Tobie dniem i nocą” (por. Ap 4, 8; 7, 15).

W zakończeniach prefacji wymienia się zazwyczaj aniołów i świętych, a niekiedy dołącza się do nich archaniołów. W jednym przypadku Mszał w języku polskim wymienia Cherubinów i Serafinów³¹. Inaczej ta kwestia przedstawia się w typicznym wydaniu *Missale Romanum* z 1975 r., gdzie w zakończeniach prefacji spotykamy często chóry aniołów, archaniołów, Cherubinów, Serafinów, Władze, Trony, Panowania, Moce i Potęgi. Brak jedynie Zwierzchności³².

Wierni łączą się z aniołami i świętymi w wychwalaniu Boga, odmawiając aklamację *Sanctus*. Tę aklamację, w wersji zbliżonej do biblijnej (Iz 6, 3; Ap 4, 8) wypowiedziano w liturgii eucharystycznej w IV wieku, zaś dodatek: „Błogosławiony, który idzie w imię Pańskie” dołączono w VI w.³³ U Izajasza *Sanctus* jest wypowiedziany przez Serafinów, natomiast u Jana przez Cztery Istoty Żyjące. W niektórych prefacjach zaznaczono, że aklamację wymawia się z radością. W tym momencie jedność aniołów i świętych z Kościołem ziemskim znajduje swój najwyższy wyraz³⁴. Poprzez Trisagion

³¹ Tamże, *Prefacja o Najświętszej Trójcy*, s. 59*.

³² Por. W. Rzemieński, dz. cyt., s. 178.

³³ B. Nadolski, *Liturgika*, t. IV, *Eucharystia*, Poznań 1992, s. 187.

³⁴ Por. C. Vaggini, dz. cyt., s. 271.

aniółowie wspomagają wiernych w wielbieniu Boga i stanowią jeden z łączników między liturgią ziemską a niebieską³⁵.

W Kanonie Rzymskim znajduje się modlitwa *Supplices*, w której są następujące słowa: „Pokornie Cię błagamy, wszechmogący Boże, niech Twój święty Anioł zanieś tę ofiarę na ołtarz w niebie przed oblicze Boskiego majestatu Twego” W terminie „anioł” niektórzy upatrują Ducha Świętego lub Chrystusa; inni widzą tu anioła z Ap 8, 3, który otrzymuje wiele kadzideł jako modlitwy wszystkich świętych i składa je w ofierze na złotym ołtarzu umieszczonym przed tronem Boga³⁶.

Spośród posoborowych Modlitw eucharystycznych pierwsza modlitwa najlepiej wyraża łączność Kościoła ziemskiego ze świętymi. Obok Maryi, wymienia się imię Józefa, poszczególnych Apostołów i męczenników z pierwszych wieków chrześcijaństwa. Podkreśla się ich zasługi i modlitwy i prosi Boga o dopuszczenie do ich grona. W niektórych Modlitwach eucharystycznych dano możliwość wypowiedzenia imienia świętego czczonego w danym dniu lub patrona. Cyryl Jerozolimski pisze, że „Wspominamy też zmarłych: najpierw patriarchów, proroków, Apostołów i męczenników, aby Bóg ze względu na ich prośby i wstawiennictwo przyjął naszą modlitwę”³⁷. Ze świętymi łączymy się w sposób szczególny w dniach ich obchodów, kiedy to posługujemy się związanymi z nimi formularzami liturgicznymi.

Pewne rzeczy i przedmioty znajdujące się w niebie mają swoje odpowiedniki w liturgii ziemskiej. Tron biskupa może mieć odniesienie do tronu Boga. W Kościele wschodnim katedra biskupa symbolizuje tron Zbawiciela w chwale i majestacie³⁸. Krześla koncelebrujących kapłanów mogą kojarzyć się z tronami 24 Prezbiterów z *Apokalipsy*. Białe szaty celebransa i służby liturgicznej (alby, komże) odpowiadają szatom mieszkańców nieba. Kadzidło stosowane w liturgii ziemskiej posiada swój odpowiednik w liturgii

³⁵ S. Koperek, *Anioł w liturgii*, w: H. Oleschko (red.), *Księga o Aniołach*, Kraków 2002, s. 275.

³⁶ J. A. Jungmann, *Missarum sollemnia. Eine genetische Erklärung der römischen Messe*, Wien 1952, s. 287-290; B. Nadolski, dz. cyt., s. 213; W. Rzeziński, dz. cyt., s. 180-181.

³⁷ Cyryl Jerozolimski, *Katecheza mistagogiczna V, 9*, w: *Katechezy przedchrzcielne i mistagogiczne*, tłum. W. Kania, BOK 14, Kraków 2000, s. 341.

³⁸ J. Czernski, *Boska Liturgia św. Jana Chryzostoma*, Opole 1998, s. 90-91.

nieba, gdzie oznacza modlitwy świętych. Okadzenia są wyrazem czci oddawanej Bogu, osobom i rzeczom. W niebie i na ziemi bardzo ważną funkcję pełni ołtarz, który jest miejscem spotkania z Bogiem, miejscem ofiary i modlitwy. Dusze męczenników zabitych dla słowa i dla świadectwa, znajdujące się w niebie pod ołtarzem (Ap 6, 9), mają związek z umieszczaniem relikwii męczenników i świętych pod mensą ołtarza znajdującego się w budynku kościelnym. Ołtarz ziemski jest znakiem Chrystusa, stołem ofiary i uczytu paschalnej. Można też powiedzieć, że chrześcijanin jest duchowym ołtarzem. Niebo ma swoją świątynię, która jest przede wszystkim miejscem zamieszkania majestatu Bożego, aniołów i świętych. Jej odpowiednikiem na ziemi jest budynek kościelny.

3. Liturgia niebieska w sakramentach i sakramentaliach

Podobnie jak w Eucharystii, Chrystus jest obecny swoją mocą w innych sakramentach (KL 7). Wierni „przez sakramenty łączą się w sposób tajemniczy i rzeczywisty z umęczonym i uwielbionym Chrystusem” (KK 7). Wszystkie sakramenty wiążą się z Eucharystią i do niej zmierzają (DP 5). Zapowiadają typicznie nowe niebo i nową ziemię (KK 35). W sakramentach Chrystusa Kościół uczestniczy w życiu wiecznym³⁹.

Podczas chrztu następuje zanurzenie człowieka w życie Trójcy Świętej i włączenie do Kościoła. Jest to również wejście w relację z Kościołem niebieskim. Modlitwa powszechna zawarta w obrzędach chrzcielnych dzieci kończy się wezwaniami do świętych: Maryi, Jana Chrzciciela, Józefa, Piotra i Pawła oraz patronów dzieci, kościoła lub miejscowości. Ostatnie wezwanie dotyczy wstawienia wszystkich świętych⁴⁰. Łączność ze świętymi w obrzędach chrztu dorosłych jest znacznie szersza. Przed błogosławieństwem wody chrzcielnej śpiewa się litanie, w której są imiona Maryi, Michała Archanioła, Aniołów Bożych i 27 świętych⁴¹. Cyryl Je-

³⁹ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, nr 1130.

⁴⁰ *Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1992, nr 48, s. 37.

⁴¹ *Obrzędy chrztu dorosłych dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1988, nr 214, s. 99n.

rozolimski głosił, że w czasie chrztu radują się niebieskie potęgi⁴². Każdy kandydat do chrztu, według Cyryla, ma być przedstawiony Bogu w obecności tysięcy zastępów anielskich⁴³. A podczas chrztu chóry aniołów będą pisać dokoła i wołać: „Która to jest, co idzie, ubrana biało, wsparta na swym oblubieńcu?” (Pnp 4, 1-2)⁴⁴. Wyrzekaniu się szatana, wedle Jana Chryzostoma, towarzyszą aniołowie i niewidzialne potęgi, którzy cieszą się z nawrócenia katechumenów, przyjmują ich słowa i zanoszą je do Pana wszechrzeczy, aby je zapisać w niebieskich księgach⁴⁵.

W chrzcielnych obrzędach wyjaśniających, obok namaszczenia krzyżmem, jest włożenie białej szaty i wręczenie zapalonej świecy. Namaszczenie krzyżmem na szczycie głowy lub w przypadku bierzmowania – na czole, przypomina opieczętowane sługi Boga z Ap 7, 3-8.

Biała szata chrzcielna w świetle Biblii symbolizuje stan doskonałości, zbawienie, życie wieczne, świętość, łaskę, czystość, chwałę i radość. W białych szatach występują mieszkańcy nieba (Ap 4, 4; 6, 11; 7, 9. 14; 19, 8)⁴⁶. Biała szata nakładana po chrzcie przypomina szaty wielkiego tłumu stojącego przed tronem Boga i Baranka. Nowo ochrzczony zasługuje na taką szatę, gdyż do czasu popełnienia grzechu jego serce jest czyste i jest on podobny do świętych w niebie. Ojcowie Kościoła nazywają białą szatę chrzcielną „szatą niebiańską”, „szatą niewinności” i apelują jednocześnie, by nie zabrudzać jej grzechami. Ambroży powiada: „Potem otrzymałeś biały strój na znak, że zdjąłeś okrycie grzechów, a przybrałeś czyste szaty niewinności”⁴⁷. W liturgicznych formułach średniowiecza szata chrzcielna symbolizowała świętość i nieskalaność, zaś w aktualnej liturgii oznacza nowe stworzenie, przyobleczenie się w Chrystusa, godność dziecka Bożego i nieskalaność, która upoważnia do otrzymania życia wiecznego.

⁴² Cyryl Jerozolimski, *Katecheza o chrzcie* 3, 1, w: *Katechezy...*, dz. cyt., s. 49.

⁴³ Tamże, 3, 3, s. 50.

⁴⁴ Tamże, 3, 16, s. 56.

⁴⁵ Jan Chryzostom, *Katecheza* 2, 20, w: *Katechezy chrzcielne*, tłum. W. Kania, *U źródeł katechumenatu* 1, Lublin 1993, s. 48.

⁴⁶ Por. K. Lijka, *Symbolika białej szaty chrzcielnej*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 1 (2003) cz. 2, s. 106-118.

⁴⁷ Ambroży, *O tajemnicach* 34, w: *Wyjaśnienie symbolu. O tajemnicach. O sakramentach*, tłum. L. Gładyszewski, *ŻMT* 31, Kraków 2004, s. 59.

Zapalona świeca chrzcielna oznacza światło Chrystusa. Przy jej wręczaniu podkreśla się oświecenie nowo ochrzczonego przez Chrystusa i przypomina, że ma on zawsze postępować jak dziecko światłości, by móc „wyjść na spotkanie przychodzącego Pana razem ze wszystkimi Świętymi w niebie”⁴⁸. Należy zauważyć, że świeca chrzcielna została odpalona od paschału, który symbolizuje zmartwychwstałego Chrystusa. Na początku orędzia wielkanocnego, głoszącego pochwałę świecy, nawiązuje się do radości mieszkańców nieba: „Weselcie się już, zastępy Aniołów, w niebie: weselcie się słudzy Boga”

Chrystus głosi, że „w niebie większa będzie radość z jednego grzesznika, który się nawraca, niż z dziewięćdziesięciu dziewięćciu sprawiedliwych, którzy nie potrzebują nawrócenia (...) Radość powstaje u aniołów Bożych z jednego grzesznika, który się nawraca” (Łk 15, 7. 10). Gdy więc grzesznik przystępuje do sakramentu pojednania, wówczas z tego faktu cieszą się święci i aniołowie. Można tu mówić o ich rzeczywistej, choć niewidzialnej, obecności w sakramencie pokuty. W okresie patrystycznym oraz w dawnych tekstach liturgicznych wymieniano „anioła pokuty”, który zachęcał do pokuty, odkrywał grzechy i miał pewien udział w ich odpuszczaniu⁴⁹. W obrzędach posoborowych po rozgrzeszeniu kapłan może powiedzieć: „Męka Jezusa Chrystusa, naszego Pana, wstawiennictwo Najświętszej Maryi Panny i wszystkich Świętych, dobro, które spełnisz, i cierpienie, które zniesiesz, niech będą za-dośćuczynieniem za twoje grzechy, wyjednają ci wzrost łaski i nagrodę życia wiecznego. Idź w pokoju”⁵⁰. Formuła wyraźnie wskazuje na łączność penitenta ze świętymi, którzy go wspomagają. Jest to swego rodzaju angażowanie mieszkańców nieba w sakrament sprawowany na ziemi.

W obrzędach sakramentu chorych znajdują się modlitwy za konających, w których wzywa się Jezusa, Maryję, Józefa i św. Michała Archanioła. Ponadto jest tu litania do Wszystkich Świętych oraz modlitwy za umierającego, w których są prośby, by dusza mogła

⁴⁸ *Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, nr 100, s. 74.

⁴⁹ C. Vagaggini, dz. cyt., s. 273.

⁵⁰ *Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1981, nr 48, s. 41.

spocząć w pokoju z Maryją, Józefem oraz ze wszystkimi Aniołami i Świętymi Bożymi; aby święci wyszli na spotkanie duszy, przyjęli ją i zanieśli przed oblicze Najwyższego⁵¹. Modlitwy za konających w Rytuale Pawła V z 1614 r. wymieniały poszczególne grupy aniołów i świętych⁵².

Obrzędy święceń łączą litanie do Wszystkich Świętych z gestem padnięcia na twarz, który jest również obecny w liturgii niebieskiej⁵³. Jest on gestem największego unżenia i pokory przed Bogiem. Jest to również wyraz szacunku, czci, uwielbienia, wdzięczności, poddania się woli Bożej, posłuszeństwa i modlitwy. Modlitwa święceń biskupa kończy się krótką doksologią, mającą swe źródło w Apokalipsie: „przez Twojego Syna, Jezusa Chrystusa, przez którego Tobie chwała i potęga, i cześć, z Duchem Świętym, w świętym Kościele” (por. Ap 4, 11; 5, 12-13; 7, 11-12)⁵⁴. W modlitwach święceń prezbiterów i diakonów jest odniesienie do królestwa niebieskiego w znaczeniu ogólnym.

Narzeczeni zawierający sakrament małżeństwa proszą w trakcie przysięgi małżeńskiej o pomoc Boga i świętych⁵⁵. W błogosławieństwie mszalnym nowożeńców kapłan przypomina, że są oni obrazem związku Chrystusa z Kościołem i prosi, „by radowali się w wieczności udziałem w obiecanej im uczcie niebieskiej”⁵⁶. W sprawowaniu liturgii tego sakramentu można odczuć „niedosyt” łączności z liturgią nieba. Rytuał sakramentu małżeństwa w języku włoskim z 2004 r. uzupełnia ten brak, wprowadzając litanie, którą poprzedzają następujące słowa: „Teraz, w łączności z Kościołem niebieskim, wzywajmy wstawiennictwa świętych”⁵⁷.

Liczne powiązania liturgii ziemskiej z niebieską uwidaczniają się w sakramentaliach. Wiele modlitw i formuł obrzędów poświęcenia kościoła i ołtarza czyni odniesienie do tej liturgii. Podczas

⁵¹ *Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo*, Katowice 1978, nr 191-196, s. 122-130.

⁵² *Rituale Romanum Ecclesiis Poloniae adaptatum*, Katovicis 1927, s. 222-227.

⁵³ *Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, wydanie drugie wzorcowe, Katowice 1999, nr 42, s. 27-29; nr 273, s. 191-193.

⁵⁴ Tamże, nr 83, s. 59.

⁵⁵ *Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1996, nr 63, s. 31.

⁵⁶ Tamże, nr 108, s. 48-49.

⁵⁷ *Rito del matrimonio*, Roma 2004, nr 81, s. 49-50.

położenia kamienia węgielnego biskup nawiązuje w modlitwie do przyszłego nieustannego wysławiania Boga w niebie przez wiernych, a w zakończeniu tej celebracji prosi, aby wierni wzrastali jako świątynia Bożej chwały i zostali umieszczeni w murach niebieskiego miasta⁵⁸. Niebieskie Jeruzalem jest jeszcze wspomniane w modlitwie błogosławieństwa wody, którego dokonuje się na początku obrzędu poświęcenia kościoła. Jest tu litania do Wszystkich Świętych i złożenie w ołtarzu relikwii męczenników lub innych świętych (por. Ap 6, 9). W modlitwie poświęcenia kościoła wskazuje się na jego niebiański charakter: „Kościół wspaniały jest miastem położonym na górze, widocznym dla wszystkich, w nim bowiem jaśnieje odwieczne światło Baranka i rozbrzmiewa wdzięczny śpiew błogosławionych”⁵⁹. Ponadto mówi się tu o złączeniu głosu ludzi ze śpiewem aniołów oraz o radości życia w niebieskim Jeruzalem⁶⁰. Namaszczeniu ołtarza i ścian kościoła towarzyszy antyfona zaczerpnięta z Ap 21, 3, zaś formuła przy okadzeniu ołtarza i kościoła jest częściowo inspirowana tekstem z Ps 141, 2 i Ap 8, 4; w formule podczas oświetlenia ołtarza korzysta się z fragmentu Ap 21, 23-24⁶¹.

Obrzędy pogrzebu zawierają modlitwy nawiązujące do królestwa niebieskiego, które jest wolne od smutków, łez i cierpień (por. Ap 21, 4), natomiast panuje w nim pokój, radość, światłość i szczęście⁶². Przyzywa się tu aniołów, by zanieśli duszę zmarłej osoby przed oblicze Boga⁶³. W antyfonie: „Niech aniołowie zawiodą cię do raj” przywołuje się męczenników i chóry anielskie⁶⁴. Łączność ze świętymi jest również wspomniana w stacji przy grobie.

W pontyfikale konsekracji dziewic znajduje się homilia biskupa, w której jest odniesienie do królestwa niebieskiego, gdzie dziewice będą śpiewać pieśń nową i będą chodzić za Bożym Ba-

⁵⁸ *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, wydanie wzorcowe, Katowice 2001, nr 24, s. 19; nr 30, s. 24.

⁵⁹ Tamże, nr 62, s. 61.

⁶⁰ Tamże, s. 62-63.

⁶¹ Tamże, nr 64, s. 63; nr 66, s. 65; nr 71, s. 67.

⁶² *Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2001, nr 46-47, s. 50-52.

⁶³ Tamże, nr 64, s. 63-64.

⁶⁴ Tamże, nr 67, s. 68-69.

rankiem (por. Ap 14, 3-4)⁶⁵. Prośba o zesłanie na dziewice Ducha Świętego jest kierowana do Boga Ojca przez Syna Bożego i za wstawiennictwem Maryi i świętych. Dziewice padają na twarz, a kantorzy śpiewają litanie do Wszystkich Świętych⁶⁶. Są one poświęcane Temu, któremu służą aniołowie⁶⁷.

Udział aniołów i świętych uwidacznia się w sposób znaczący przy stosowaniu egzorcyzmów. W rytuale jest litanie do Wszystkich Świętych, a także formuły wskazujące na łączność z Kościołem niebieskim. W formule błagalnej uprasza się o wstawiennictwo Maryi, Michała Archanioła, wszystkich Aniołów, Apostołów Piotra i Pawła oraz wszystkich świętych⁶⁸. W innej formule przywołuje się obraz liturgii niebiańskiej, gdzie różne chóry aniołów wychwalają Boga nieustannymi hymnami uwielbienia⁶⁹.

Obecność liturgii niebieskiej ujawnia się w licznych błogosławieństwach zawartych w *Obrzędach błogosławieństw* i w *Liturgii godzin* – ale zagadnienie to jest zbyt szerokie, by można je było ująć w jednym artykule. Warto tu jednak przytoczyć fragment *Ogólnego wprowadzenia do Liturgii godzin*, odnoszący się do oddawania chwały Bogu w jedności z Kościołem niebios: „Kościół, wielbiąc Boga *Liturgią Godzin*, łączy się z pieśnią chwały wiecznie rozbrzmiewającą w niebiańskich przybytkach, a równocześnie raduje się przedsmakiem wieczystej chwały wyśpiewywanej nieustannie przed tronem Boga i Baranka, opisanej przez św. Jana w *Księdze Apokalipsy*. Albowiem nasza ścisła łączność z Kościołem w niebie wtedy się urzeczywistnia, gdy wspólnie w radosnym uniesieniu sławimy Boży majestat”⁷⁰. Papież Paweł VI w Konstytucji Apostolskiej wprowadzającej w życie Liturgie godzin notuje, że tę pieśń chwały „wprowadzoną na to nasze ziemskie wygnanie przez Jezusa Chrystusa, Najwyższego Kapłana, podejmuje Kościół od tyłu już wieków w sposób stały i wierny, nadając jej wspania-

⁶⁵ *Obrzędy konsekracji dziewic*, wydanie wzorcowe, Katowice 2001, nr 16, s. 21.

⁶⁶ Tamże, nr 18-20, s. 22-25.

⁶⁷ Tamże, nr 29, s. 40.

⁶⁸ *Egzorcyzmy i inne modlitwy błagalne*, wydanie wzorcowe, Katowice 2002, nr 60, s. 44-66.

⁶⁹ Tamże, nr 84, s. 83.

⁷⁰ *Liturgia godzin*, t. I, Poznań 2006, nr 16, s. 32-33.

łe i różnorodne formy”⁷¹. Nie sposób tu nie wspomnieć pięknie ukazującego połączenie chwały nieba i ziemi hymnu *Ciebie, Boże, chwalimy*, który odmawia się podczas uroczystości i świąt w Godzinie czytań.

* * *

Każdy obrzęd liturgiczny, ze względu na obecność i działanie w nim Osób Trójcy Świętej, pozostaje w ścisłej łączności z liturgią niebieską. Bóg odbierający nieustannie w niebie chwałę od stworzeń, odbiera ją również od mieszkańców ziemi. Chwałę oddają aniołowie i święci, którzy przebywają przez tronem Boga i Baranka. Włączają się oni również w liturgię Kościoła, który przyzywa ich wstawiennictwa i łączy się z nimi w uwielbieniu Boga. Biblijne obrazy i formuły ukazujące liturgię niebieską, zawarte zwłaszcza w *Apokalipsie*, zaznaczają swoją obecność w księgach liturgicznych związanych z sakramentami, sakramentaliami, a także z *Liturgią godzin*. Celebrując Eucharystię wierni najściślej łączą się z Kościołem niebieskim w oddawaniu czci Bogu, wchodzą w intensywne przebywanie z Bogiem i mieszkańcami nieba. Celebracja innych sakramentów, a także sakramentaliów również polega na łączności z liturgią niebieską, choć w mniejszym wymiarze niż to jest podczas Eucharystii. Liturgia ziemską daje przedsmak uczestnictwa w liturgii niebiańskiej i przygotowuje wiernych do oddawania chwały Bogu w wieczności, gdzie zrealizują się zaślubiny Chrystusa-Oblubieńca z Kościołem-Oblubienicą.

⁷¹ Tamże, s. 13.

Riassunto

L'unione della Chiesa terrestre con la Chiesa celeste si attua in modo speciale nella liturgia dei sacramenti, dei sacramentali e nella Liturgia delle ore. Nell'Eucaristia i fedeli si uniscono in sommo grado al culto della liturgia celeste ed insieme con gli angeli e i santi rendono grazie a Dio e cantano a Lui l'inno di gloria. La liturgia terrestre e la liturgia celeste sono una stessa realtà e non differiscono che nel modo di manifestazione e di pienezza. Solo Cristo è il mediatore attraverso cui l'azione liturgica sulla terra si unisce alla realtà del cielo. L'immagine della liturgia celeste è stata descritta particolarmente nel libro dell'Apocalisse. Sulla terra la Chiesa partecipa già alla liturgia celeste invocando l'assistenza e l'intercessione degli angeli e dei santi, che si trovano in cielo intorno al trono di Dio e dell'Agnello.